

TEMOS	SAVOKOS	ASMENYBĖS	ĮVYKIAI
<i>Graikų ir persų karai, Aleksandro Makedoniečio užkariavimai, Pūnų karai, romėnų kovos su germanais</i>	Falanga – senovės graikų ginkluotų pėstininkų kovinė rikiuotė, sudaryta iš 24 ir daugiau eilių, kariai buvo ginkluoti 5-7 m. ietimis. Hoplitai – senovės graikų sunkieji pėstininkai, ginkluoti maždaug dviejų metrų ilgio ietimis, dviašmeniais kalavijais, apskritais skydais. Hoplitų rikiuotės sudarė taktinius karinius darinius – falangas. Tapdavo laisvi, žemės turintys vyrai. Helenizmas – graikų kultūros plitimas Rytų Europoje (Aleksandro Makedoniečio laikais) Legionas – kovinis senosios Romos karinis vienetas. Fortas - romėnų pasienio gynybos statinys. Paprastai buvo įrengiamas kaip tam tikro pasienio pylimo punktas, kuriame telkėsi Romos karinis dalinys, buvo saugomos maisto atsargos, ginklai, kiti ištekliai.	Leonidas – Spartos valdovas. Vadovavo jungtinei graikų polių kariuomenei, kuri kovėsi su įsiveržusia į Graikiją Persijos karaliaus Kserkso I kariuomene. <i>Termopilų mūšyje</i> su palyginti nedidele karių dengė graikų kariuomenės pagrindinių jėgų atsitraukimą ir neleido persams (<i>Kserksas I</i>) prasiveržti vieninteliu sausumos keliu iš Šiaurės į Vidurio Graikiją. Aleksandras Makedonietis – Makedonijos karalius, karvedys. Pradėjo kovą su persais, užgrobė Mažąją Aziją, užkariavo Siriją ir Palestiną, įžengė į Egiptą, kur buvo sutiktas kaip išvadotojas nuo persų. Hanibalas - Kartaginos karvedys ir valstybės veikėjas. (Kanų mūšis) Julijus Cezaris - Iš patricijų giminės kilęs buvo valstybės veikėjas ir aukštas Romos pareigūnas. Didžiausią autoritetą ir galią jam pelnė jo kaip karvedžio gebėjimai ir pergalės mūšiuose. Būtent dėl savo karinės šlovės ilgainiui Cezaris įgijo beveik neribotą politinę galią	Maratono mūšis (V a. pr. Kr.) – suvienytų graikų polių (<i>Atėnai, Sparta</i>) ir persų (<i>Darėjas I</i>) kariuomenių mūšis Maratono lygumoje. Gaugamelų mūšis (IV a. pr. Kr.) – svarbiausias <i>Aleksandro Makedoniečio</i> ir persų valdovo Darėjo III kariuomenių mūšis. Aleksandras ir jo falangų rikiuotės, sudarytos iš makedonų karių ir graikų polių samdinių, įveikė daug gausesnę daugiatautę Persijos kariuomenę. Šiame mūšyje Aleksandras naudojo sau jau įprastą kovos taktiką: didžiąją kariuomenės dalį sudarančios pėstininkų falangos iš pradžių smarkiai ginasi, o reikiamą akimirką į puolimą pasiunčiama sunkioji kavalerija. Po šio pergalingo mūšio Aleksandras užėmė svarbiausius Persijos valstybės miestus – Babiloną ir Persepolį. Kanų mūšis (III a. pr. Kr.) – Kartaginos (<i>Hanibalas</i>) ir Romos mūšis. Sumaniai Hanibalo vadovaujami kariai prispaudė priešo kariuomenę prie gamtinių kliūčių, o šonuose išsidėsčiusi kavalerija ją beveik apsupo. Romėnų kariuomenė atsidūrė spąstuose. Puiki kovos taktika ir gebėjimas pasinaudoti gamtos teikiamais pranašumais padėjo Kartaginos kariuomenei sutriuškinti Romos kariuomenę. <i>Tačiau laimėtas mūšis toli gražu nereiškia laimėto karo.</i> Teutoburgo Miško mūšis – germanų ir Romos (J. Cezaris) mūšis. Pasalą surengė germanai. Pasinaudoję tuo, kad romėnų kariuomenės vilkstinė ištįso kelis kilometrus,

	Limes (Romos pylimai) - imperijos pasienio gynybos įtvirtinimai, sienos, kurių didžioji dalis pastatyta per intensyvią Romos valstybės ekspansiją I–II amžiuje. Palei juos ėjo keliai, buvo išdėstyti fortai – stebėjimo ir gynybos punktai. Romos pylimų liekanų galima aptikti ir šiandien.		legionai nesilaikė tvarkos, vadai ir kariai buvo pakrikę, germanai netikėtai puolė ir sutriuškino tris romėnų legionus. Po Teutoburgo Miško mūšio romėnai toliau į germanų žemes nebesiskverbė ir galutinai sustojo prie Reino ir Dunojaus upių.
<i>Ikimoderniųjų laikų kariniai konfliktai ir šiuolaikinės tarptautinių santykių sistemos susikūrimas</i>	Dinastinis karas - kariniai konfliktai tarp valstybių, arba valstybėje, kurie kildavo gimininiais ryšiais pagrįstų pretenzijų į atskirų teritorijų ar valstybių valdymą. (<i>Šimtametis karas, Trisdešimties metų karas</i>). Religinis karas - ginkluotas susidūrimas, kilęs dėl religinių priežasčių, skirtingų religinių įsitikinimų ir teisės jų laikytis. XVI a. Europoje kovojo katalikai ir protestantai. Dažnai religiniai karai vyko tarp centrinės valdžios ir luomų (<i>Trisdešimties metų karas</i>). Konstitucinė monarchija - valstybės valdymo forma, kai monarcho valdžia yra ribojama konstitucijos.	Žana d'Ark – nacionalinė Prancūzijos didvyrė ir patriotė, tarnavo kariuomenėje. Tikėjo turinti atgamtinių galių <i>Šimtamečiame kare</i> išlaisvinti Prancūziją iš anglų. Klemensas fon Meternichas – Austrijos kunigaikštis, diplomatas, politikas. Vienos kongrese jo iniciatyva priimti nutarimai, kuriais atkurta senoji tvarka Europoje, siekė užtikrinti Austrijos dominavimą vokiškose žemėse. Armanas Žanas de Rišeljė - Prancūzijos valstybės veikėjas, dvasininkas. Svarbiausias Prancūzijos karaliaus Liudviko XIII patarėjas, turėjęs įtaką visai šaliai. Kardinolas Rišeljė įtikino karalių Liudviką XIII panaikinti hugenotų politinę įtaką karalystėje ir palaužti didelę Europos dalyje dominuojančią Habsburgų dinastiją.	Šimtametis karas (1337–1453 m.) - atviras ginkluotas Anglijos ir Prancūzijos karalysčių susidūrimas, su pertraukomis trukęs daugiau nei šimtą metų. Šis karas prasidėjo kaip Plantagenetų ir Valua <i>dinastijų</i> ginčas dėl teisės paveldėti Prancūzijos karaliaus sostą. Taip pat Anglija siekė įtvirtinti savo teisę valdyti pietvakarių Prancūzijos žemes – Akvitaniją. Trisdešimties metų karas (1618–1648 m.) – Europoje kelis dešimtmečius trukęs ginkluotas susidūrimas tarp <i>Šventosios Romos</i> imperijos imperatoriaus, imperijos luomų ir kelių Europos valstybių (Danijos, Švedijos, Prancūzijos). Šis karas, prasidėjęs kaip ginkluotas Šventosios Romos imperijos protestantų ir katalikų susidūrimas, ilgainiui virto Europos valstybių karu dėl galios ir vyko Šventosios Romos imperijos teritorijoje. Vestfalijos taika - taikos sutartis, 1648 m. baigusi Trisdešimties metų karą. Padėjo pagrindus moderniai tarptautinei sistemai, įtvirtindama valstybių suverenitetą, teisinę lygybę bei nesikišimo į kitų šalių vidaus reikalus principus. Ši sutartis decentralizavo Šventąją Romos

			imperiją, išplėtė religines teises kalvinistams ir sekuliarizavo (atskyrė nuo bažnyčios) Europos politiką. Vienos kongresas (1814 - 1815 m.) - užbaigė Napoleono karus, sugrąžino į sostus senąsias monarchų dinastijas ir perbraižė Europos žemėlapi taip, kad būtų išlaikytas didžiųjų valstybių jėgų balansas.
Anšliusas – 1938 m. Austrijos prisijungimas prie Vokietijos. Hindenburgo programa - 1916 m. Vokietijoje paskelbta ekonominė programa, kurios tikslas buvo sutelkti ir karui skirti visus šalies išteklius. Tautų Sąjunga - po Pirmojo pasaulinio karo Paryžiaus taikos konferencijoje 1919 m. įkurta tarptautinė organizacija. Ji, remdamasi kolektyvinio saugumo principais, siekė užtikrinti taiką. Oficialiai panaikinta po Antrojo pasaulinio karo 1946 metais. Atlanto chartija - 1941 m. rugpjūčio 14 d. pasirašyta Didžiosios Britanijos ir JAV sutartis. Pasirašiusios šalys įsipareigojo tarptautinius ginčus spręsti taikiai, nedidinti savo teritorijų, pabrėžė, kad teritorijos pokyčiai galimi tik atsižvelgus į	Arturas Nevilis Čemberlenas – Didž. Britanijos ministras pirmininkas, siekęs išvengti karo su A. Hitleriu (<i>Miuncheno sutartis</i>) Adolfas Hitleris – Vokietijos diktatorius, nacionalsocialistų (nacių) partijos lyderis. Josifas Stalinas – SSRS valstybės vadovas. Tomas Vudro Vilsonas – JAV prezidentas Pirmojo Pasaulinio karo metais, vadinamas idealistu, dėl <i>14 punktų taikos programos</i> . Vinstonas Čerčilis – Didž. Britanijos ministras pirmininkas Antrojo Pasaulinio karo metu. Haris Trumanas – JAV prezidentas, dalyvavęs <i>Potsdamo</i> konferencijoje, priėmė <i>Trumeno doktriną, Maršalo planą</i> , įkurta <i>NATO</i> . Nikita Chruščiovas – SSRS vadovas (<i>Karibų Krizė</i>).	Miuncheno susitarimas (1938 m.) - Miuncheno konferencijoje pasiektas Vokietijos, Italijos, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos susitarimas, pagal kurį Vokietijai buvo suteikta teisė atimti iš Čekoslovakijos dalį teritorijos (Sudetų kraštą) tikintis, kad A. Hitleris nepradės karo. Molotovo-Ribentropo paktas (1939 m.) - 1939 m. rugpjūčio 23 d. sudaryta Vokietijos ir SSRS nepuolimo sutartis. Taip pat buvo pasirašyti slaptieji protokolai, pagal kuriuos Vokietija ir SSRS pasidalijo įtaką Rytų Europai. Normandijos operacija (1944 m.) - Sąjungininkų ekspedicinių karinių pajėgų išsilaipinimas Normandijoje (Šiaurės Vakarų Prancūzija) per Antrąjį pasaulinį karą. Didžiausia istorijoje jūrų desanto operacija. Kodinis pavadinimas – Overlord. Potsdamo konferencija (1945 m.) - Didž. Britanijos, JAV ir SSRS vadovų konferencija, vykusį 1945 m. liepos 17-rugpjūčio 2 d. Potsdame (Vokietija). Dalyvavo Didž. Britanijos ministras pirmininkas <i>V. Čerčilis</i> , JAV prezidentas <i>H. Trumanas</i> , ir SSRS vadovas <i>J. Stalinas</i> . Vokietijai ir Italijai kapitulavus, buvo svarstomi pokario Europos klausimai. Vokietija buvo padalyta į 4 okupacines zonas, demilitarizuota, reikalavo Japonijos kapituliacijos. Karibų krizė (1962 m.)	

tautos apsisprendimą ir kad tauta turi teisę nuspręsti dėl savo teritorijos valdymo formos. Dokumentas laikomas *antihitlerinės koalicijos* ir 1945 m. įkurtų Jungtinių Tautų pagrindu.

Lendlizas – nuo 1941 m. JAV vykdyta pagalbos Europai programa. Pagal šią programą Antrojo pasaulinio karo metais buvo skolinamos lėšos ir suteikiama karinė technika, ginklai, amunicija kovai su nacių Vokietija.

Manevrinis karas - karo veiksmų visuma, kai fronto linija nestabili, greitai kinta, vienai iš kovojančių šalių pavyksta užimti dalį teritorijos, bet ji nesugeba jos išlaikyti.

Pozicinis karas - karo veiksmų visuma, kai tarp kovojančių šalių nusistovi, mažai keičiasi fronto linija. Abi kariaujančios šalys ties fronto linija viena priešais kitą stato gynybinius įtvirtinimus, o teritorija tarp jų vadinama *niekieno žeme*.

Totalinis karas – karas, kuriame valstybė karo reikmėms mobilizuoja visus išteklius.

Totalinė mobilizacija – procesas, kai valstybė ne tik ima daugiau vyrų į tarnybą, bet ir

Džonas Kenedis – JAV prezidentas (*Karibų Krizė*).

Ronaldas Reiganas – JAV prezidentas (*Afganistano karas*).

Leonidas Brežnevas – SSRS vadovas (*Afganistano karas*).

Michailas Gorbačiovas – SSRS vadovas, išvedęs karius iš Afganistano, įvykdęs *perestroika*.

Borisas Jelcinas – pirmasis Rusijos federacijos demokratiškai išrinktas prezidentas.

Helmutas Kolis – Vokietijos Federacinės Respublikos kancleris, kuris vėliau tapo suvienytos Vokietijos kancleriu.

Džordžas Bušas Vyresnysis – JAV prezidentas, jam valdant buvo laimėtas *Persijos įlankos karas*.

Džordžas Bušas Jaunesnysis

Si Dzinpingas – Kinijos vadovas, komunistų partijos lyderis, siekiantis įvykdyti „didįjį kinų tautos atgimimą“.

Sudamas Huseinas – Irako diktatorius, įsiveržęs į Kuveito teritoriją.

Vladimiras Putinas

Volodymyras Zelenskis – Ukrainos prezidentas.

Berlyno sienos statyba (1961 m.) – sovietų pastatyta siena, išvengti pabėgėlių į Vakarų Berlyną, skyrė Vakarų (JAV) ir Rytų (SSRS) Berlyną. Simbolizavo Šaltąjį karą.

Korėjos karas (1950-1953 m.) - karas tarp Korėjos Liaudies Demokratinės Respublikos (Š. Korėjos – SSRS įtaka) ir Korėjos Respublikos (P. Korėjos – JAV įtaka)

Vietnamo karas (1965–1973 m.) - SSRS remiamo komunistinio Š. Vietnamo (Vietnamo Demokratinės Respublikos) karas su P. Vietnamu (Vietnamo Respublikos) bei JAV.

Afganistano karas (1979–1992 m.) - Afganistano partizanų (mudžahedų) karas su prosovietine vyriausybe ir SSRS kariuomene.

Sovietų Sąjungos žlugimas (1991 m.) - dėl ekonominių problemų, silpnėjančios komunistinės valdžios ir respublikų siekio tapti nepriklausomomis. Reformos bei nesėkmingas 1991 m. pučas paspartino SSRS subyrėjimą.

Vokietijos susivienijimas (1990 m.) – nuslūgus tarptautinei įtampai, įvykęs reiškinys, po 1989 m. *Berlyno sienos* nugriovimo.

Bosnijos karas (1992–1995 m.) – karas vykęs po Jugoslavijos žlugimo, Jame kovojo bosniai (musulmonai), serbai ir kroatai dėl teritorijų bei valdžios. Karas pasižymėjo etniniais valymais, civilių žudynėmis ir apgultimis.

Rugsėjo 11-osios teroristų išpuolis (2001 m.) - teroristiniai išpuoliai JAV, kai teroristų grupuotė *Al Kaida* užgrobė keturis keleivinius lėktuvus. Du lėktuvai rėžėsi į World Trade Center bokštus Niujorke, vienas – į Pentagoną, o ketvirtasis sudužo Pensilvanijoje. Žuvo beveik 3 000 žmonių, o įvykis smarkiai paveikė pasaulio politiką ir saugumo priemones.

pertvarko šalies gyvenimą taip, kad kiekvienas jos gyventojas dirbtų karui naudingus darbus.

Genocidas – masinis ir kryptingas tautinės, religinės ar rasinės grupės naikinimas.

Ginklavimosi varžybos - Šaltojo karo metais JAV, SSRS ir jų sąjungininkių pastangos įgyti daugiau karo technikos, nei turi priešininkas.

Geležinė uždanga – 1946 m. *V. Čerčilio* pavartotas terminas, skirtas valstybių, kurias Europoje po Antrojo pasaulinio karo užėmė sovietai arba kurioms jie turėjo didelę politinę įtaką, teritorinei ribai apibūdinti.

Maršalo planas – 1947 – 1952 m. JAV ekonominės pagalbos Europos šalims planas Antrojo pasaulinio karo metais sunaikintai Europos šalių ekonomikai atkurti.

Trumeno doktrina - 1947 m. JAV, atsiliepdamos į SSRS ir komunizmo įtakos plėtrą Europoje, paskelbė dokumentą, kuriame deklaravo, kad yra pasiruošusios su SSRS grėsme susiduriančioms demokratinėms šalims padėti karinėmis, ekonominėmis ir politinėmis priemonėmis.

Slobodanas Miloševićius – Jugoslavijos vadovas, buvo viena svarbiausių figūrų per Jugoslavijos karus ir buvo kaltinamas karo nusikaltimais, nusikaltimais žmoniškumui bei genocidu.

Džocharas Dudajevs - buvo čečėnų karinis ir politinis lyderis, pirmasis nepriklausomybės siekusios Čėčėnijos prezidentas po SSRS griuvimo. Jis vadovavo Čėčėnijai siekiant atsiskirti nuo Rusijos, todėl *kilo pirmasis Čėčėnų karas* 1996 m. Dudajevs žuvo per Rusijos karinę operaciją

Persijos įlankos karas (1990–1991 m.) – prasidėjo, kai Irakas užpuolė ir okupavo Kuveitą. Tarptautinė koalicija, vadovaujama JAV, pradėjo karinę operaciją ir išstūmė Irako pajėgas iš Kuveito. Karas baigėsi Kuveito išlaisvinimu 1991 m. ir stipriai susilpnino Irako valdžią.

Irako karas (2003 m.) – karas prasidėjo, kai JAV įsiveržė į Iraką, teigdami, kad šalis turi masinio naikinimo ginklų ir palaiko terorizmą. Irako valdovas *Sudamas Huseinas* buvo nuverstas, tačiau masinio naikinimo ginklų nerasta. Po invazijos šalyje kilo ilgametis smurtas ir nestabilumas, o karas oficialiai baigėsi 2011 m. išvedus daugumą JAV karių.

Rusijos agresija prieš Ukrainą (2014 m.) – karas prasidėjo po to, kai Rusija aneksavo Krymo sritį ir pradėjo remti prorusiškus separatistus Rytų Ukrainoje. Konfliktas virto karu Donbase, o 2022 m. Rusija pradėjo plataus masto invaziją į Ukrainą.

Čėčėnijos karai (1994–1996, 1999–2009 m.) – karai tarp Rusijos (SSRS) ir Čėčėnijos separatistų, siekusių nepriklausomybės. Pirmas karas baigėsi laikinu Čėčėnijos pasitraukimu iš Rusijos kontrolės. Antrasis prasidėjo po sprogdinimų Rusijoje ir invazijos į Dagestaną. Jis baigėsi tuo, kad Rusija atkūrė kontrolę Čėčėnijoje, bet regionas liko smarkiai nuniokotas.

Kosminės lenktynės - Šaltojo karo metais vykusios JAV ir SSRS varžybos dėl pirmavimo kosmose.

Branduolinis karas - ginkluotas susidūrimas, kuriame pagrindinis ginklas yra branduolinis. Šaltojo karo metais vykstant ginklavimo varžyboms buvo nuogąstaujama, kad tarp dviejų didžiųjų valstybių – SSRS ir JAV – kils branduolinis karas.

Lokalinis karas - politiniais tikslais ir veiksmais ribotas dviejų ar daugiau valstybių karinis konfliktas (*Afganistano karas*, *Vietnamo karas* ir kt.).

NATO - 1949 m. įkurta ir iki šiol veikianti Šiaurės Atlanto valstybes vienijanti gynybinė sąjunga.

Varšuvos sutarties organizacija - 1955–1991 m. veikusi SSRS ir socialistinių valstybių karinė politinė sąjunga.

Perestroika (pertvarka) - socialinės, politinės ir ekonominės reformos, įgyvendintos 1985–1991 m., Sovietų Sąjungos vadovu tapus M. Gorbačioviui. Pagrindinis tikslas buvo pertvarkyti sovietinę visuomenę ir jos ekonomiką. Į planinę ekonomiką buvo diegiami

kai kurie laisvosios rinkos elementai. Politinių laisvių klausimu radosi daugiau galimybių reikšti kritiką, pasirodė daugiau iki tol draustos informacijos.

Glasnost - Tarybų Sąjungos vykdyta politika atvirumui ir skaidrumui vyriausybiniuose įstaigose pasiekti.

Etniniai valymai - žiaurūs veiksmai arba kryptinga politika, nukreipta prieš etninę ar religinę grupę, siekiant, kad jos nariai išsikeltų iš savo gyvenamos teritorijos arba nekeltų politinių tikslų.

Al Kaida - islamo religinių fundamentalistų tarptautinė teroristinė grupuotė, vykdanči teroro išpuolius visame pasaulyje. (2001 m. rugsėjo 11 d.)

Religinis fundamentalizmas

- radikalių religinių judėjimų nariai, savo veiksmus (dažnai agresyvius, paremtus smurtu ir jėga) pateisinantys religinėmis normomis.

„Islamo valstybė“ - religinių fundamentalistų teroristinė grupuotė, dar vadinama ISIS, arba „Daeš“.

Separatistai - asmenys, siekiantys gauti politinę autonomiją arba nepriklausomybę nuo valstybės, kurioje gyvena.

Posovietinė erdvė - Sovietų Sąjungos okupuotos arba jos įtakos zonai priklausiusios valstybės, kurios jai žlugus sukūrė arba atkūrė savo šalies nepriklausomybę.

Užšaldytas konfliktas - paprastai ginkluoto susidūrimo raidos tarpsnis, kai nė viena konflikto šalis neturi persvaros mūšio lauke ir karo veiksmai tam tikroje teritorijoje vyksta kelių dešimtmečius.

Belovežo susitarimas - 1991 m. gruodžio 8 d. Belovežo girioje Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos vadovų pasirašytas susitarimas, kuriuo panaikinta SSRS ir įsteigta Nepriklausomų Valstybių Sandrauga (NVS).

Srebrenicos žudynės - 1995 m. liepą netoli Srebrenicos (Bosnija ir Hercegovina) Serbijos Respublikos armija nužudė daugiau nei 8 000 bosnių paauglių ir vyrų. Tai vienas iš garsiausių XX a. pab. etninių valymų.

<i>Lietuvos tarptautiniai santykiai</i>	Gediminas – 1316 m. tapęs LDK kunigaikščiu, meistriškas diplomatas, rašė laiškus amatininkams, pirkliams, garsino LDK Mindaugas – kunigaikštis, suvienijo Lietuvą ir sukūrė pagonišką valstybę. Algirdas – Vyresnysis brolis, LDK kunigaikštis, kurio rezidencija tapo Vilnius, sutelkė valstybės politiką Rytuose, siekė prisijungti rusiškas žemes. Kęstutis – LDK kunigaikštis, kurio pagrindinė rezidencija buvo Trakai, prisidėjo prie gynybos Vakaruose, sutelkė dėmesį į valstybės gynybą Kazimieras Jogailaitis – 1440 m. tapęs LDK kunigaikštis Didelę laiko dalį valdydamas jis praleido Lenkijoje. Už LDK valdymą faktiškai atsakinga Ponų Taryba skyrė mažai dėmesio krašto gynybai. 1492 m. Ivanas III užpuolė LDK – karas baigėsi Kazimiero sūnaus ir Ivano III dukters santuoka. Vytautas Didysis – LDK didysis kunigaikštis, kovojęs su Kryžiuočių Ordinų, bei Aukso Orda.	Bajorų pašauktinė kariuomenė - XIV–XVI a. LDK vyravusi krašto ginkluotųjų pajėgų organizacija. Kilmingieji turėjo raiti ir ginkluoti numatytu metu prisistatyti į kariuomenę arba išruošti ginkluotą raitelį. Kariuomenei paruoštų raitelių skaičius priklausė nuo kilmingojo valdų ir jo žemė dirbančių, jam pavaldžių valstiečių skaičiaus. Kryžiaus žygiai - XI a. pabaigoje Vakarų Europoje pradėtos rengti kampanijos – kryžiaus žygiai į Šventąją Žemę siekiant iš musulmonų atkovoti Kristaus kapą ir iš jų valdžios išvaduoti vietos krikščionis. XII a. viduryje kryžiaus žygių idėja virto siekiu prievarta pakrikštyti pagonių gentis, įsikūrusias Europos rytų pakraštyje. XII–XIII a. šie karai buvo nukreipti prieš baltų ir kitas gentis, o XIII–XIV a. kryžiaus žygiai buvo rengiami į Lietuvą. XIV a. antroje pusėje vyko didžiausi ir smarkiausi kryžiaus karai per visą kryžiaus karų Baltijos jūros regione istoriją. Pagrindinis kryžiaus karų tikslas rytiniame Baltijos jūros regione – kova su kitatikiiais ir pagonimis siekiant juos jėga atversti į katalikų tikėjimą Etmonas - kariuomenės vadas. LDK etmono pareigybė įsitvirtino XV–XVI a. sandūroje ir egzistavo iki XVIII a. pabaigos.	Gedimino laiškai (XIV a.) – šiuose laiškuose jis kvietė pirklius, amatininkus, riterius ir vienuolius atvykti į Lietuvą, žadėdamas religijos toleranciją, saugumą ir prekybos galimybes. Laiškai buvo svarbi Lietuvos diplomatijos dalis ir padėjo formuoti valstybės įvaizdį Europoje. Žalgirio mūšis (1410 m.) – LDK kunigaikščio Vytauto ir Lenkijos karaliaus Jogailos vadovaujamos pajėgos sutriuškino Kryžiuočių Ordiną, taip sustabdydamos jo plėtrą į Rytus. Melno sutartis (1422 m.) – pasirašyta taikos sutartis tarp LDK ir Kryžiuočių ordino. Šia sutartimi galutinai užbaigti ilgi ginčai su Kryžiuočiais po <i>Žalgirio mūšio</i>. Lietuvai buvo grąžinta Žemaitija ir nustatytos nuolatinės sienos. Livonijos karas (XVI a.) – karas dėl Livonijos teritorijos su MDK ir Švedija. Kėdainių unija (1655 m.) – LDK didikų, vadovaujamų <i>Jonušo Radvilos</i>, ir Švedijos sudaryta sutartis, dėl MDK puldinėjimų, nutraukusi Liublino uniją. Šiaurės karas (XVIII a.) – MDK ir Švedijos karas dėl įtakos teritorijose prie Baltijos jūros. ATR padalijimai (1772, 1793, 1795 m.) – ATR padalijimai, įvykdyti Rusijos imperijos, Austrijos imperijos ir Prūsijos imperijos.
--	--	--	--

Jonušas Radvila – jo vadovaujami bajorai sudarė *Kėdainių uniją*.
Kristupas Radvila Perkūnas
- 1579 m. Kristupas Radvila Perkūnas (lauko etmonas) surengė žygį į Maskvą.
Augustas II – Saksų dinastijos atstovas, ATR valdovas siekė išplėsti valdovo galias, tačiau tuo metu šalyje klestėjo bajorų demokratija, peraugusi į bajorų anarchiją. 1698 m. Augustas II sudarė sutartį su Rusijos caru Petru I prieš Švediją. Todėl ATR bajorai pašalino Augustą II iš sosto. Tačiau su Petro I pagalba Augustas II sugrįžo į sostą. Tai lėmė Rusijos įtakos išaugimą ATR.
Steponas Batoras - ATR valdovas Steponas Batoras sugebėjo įtikinti ATR seimą padidinti sidabrinės mokesčius valstiečiams. Surinkti mokesčiai buvo skiriami ne kilmingųjų norams, o samdinių kariuomenei. *(karas dėl Livonijos su MDK)*
Zigmantas Vaza – ATR valdovas, siekęs tapti MDK ir Švedijos valdovu.

Livonija - istorinė žemė ir valstybė, XIII–XVI a. gyvavusi dabartinėse Latvijos ir Estijos teritorijose. Dėl šios žemės XVI–XVIII a. pr. vyko karai tarp ATR ir Rusijos bei Švedijos.
Tvanas - XVII a. viduryje (1654–1660 m.) ATR apėmę karai, kai visą valstybės teritoriją buvo užėmusios Maskvos ir Švedijos kariuomenės.
Sidabrinė - nuo XIV a. LDK renkamas valstiečių mokestis savo ponams (didikams ir bajorams), mokamas sidabriniais pinigais. XVI–XVIII a. ATR seimas sprendė dėl šio mokesčio dydžio ir jo skyrimo kariuomenei finansuoti.

Jonas Kazimieras Vaza – ATR valdovas, teikęs pretenzijas į Švedijos sostą (<i>Tvanas</i>) Jekaterina II – Rusijos valdovė ATR padalijimų metu. Jonas Karolis Chodkevičius – lauko etmonas karo su Švedija dėl Livonijos metu.		
Ernestas Galvanauskas – Paryžiaus konferencijoje buvęs Lietuvos delegacijos narys. Petras Klimas – vienas iš pagrindinių Lietuvos delegacijos Paryžiuje narių. Juozas Urbšys – Lietuvos užsienio reikalų ministras, gavęs Vokietijos <i>ultimatumą</i> dėl Klaipėdos krašto (1939 m.) Augustinas Voldemaras – pirmasis atkurtosios Lietuvos ministras pirmininkas, delegacijos Paryžiuje narys. Silvestras Žukauskas – Lietuvos kariuomenės vadovas (<i>Nepriklausomybės karas</i>). Juozas Lukša-Daumantas – partizanas, žymiausias partizanų atstovas užsienyje. Adolfas Ramanauskas-Vanagas – partizanas, partizanų vadas,	Ambasadorių konferencija - <i>Antantės</i> institucija, veikusi nuo 1919 m. iki 1931 metų. Pagrindinė funkcija buvo prižiūrėti, kaip įgyvendinami Versalio taikos sutarties nuostatai. Konferenciją sudarė Didžiosios Britanijos, Italijos ir Japonijos ambasadoriai Prancūzijoje ir Prancūzijos užsienio reikalų ministras (jis buvo institucijos pirmininkas). Neutralitetas – valstybės teisinis deklaravimas, kad nepalaiko nė vienos konflikto pusės ar sąjungos. Tarptautinis pripažinimas - tarptautinės teisės norma, kuria užsienio šalis pripažįsta kitos šalies arba jos vyriausybės egzistavimą dviem statusais: de facto ir de jure. Pirmuoju atveju pripažįstama, kad šalis egzistuoja, ir tai nesuteikia didesnių politinių ir teisinių padarinių; antruoju visiškai pripažįstama valstybė arba jos vyriausybė, užmezgami diplomatiniai santykiai.	Tilžės aktas – Mažosios Lietuvos tautinės tarybos priimtas aktas, kuris siekė prijungti Mažosios Lietuvos kraštą prie Lietuvos. Lietuvos-Sovietų Rusijos taikos sutartis (1920 m.) – sutartis, kuria Sovietų Rusija pripažino Lietuvos nepriklausomybę, ir suverenumą, sienas, atsisakė visiems laikams teisių į jos teritoriją, įsipareigojo grąžinti karo metais išvežtą turtą, archyvus ir kt. Lietuvos priėmimas į Tautų Sąjungą (1921 m.) – tai reiškė Lietuvos tarptautinį (<i>de jure</i>) pripažinimą, suteikė saugumo garantijas ir leido iškelti Vilniaus klausimą. Lenkijos ultimatumas (1938 m.) – ultimatumas pareikštas Lietuvai, reikalaujantis per 48 val. užmegsti diplomatinius santykius, kitaip žadėjęs Lenkijos puolimą. Lietuva ultimatumą priėmė ir užmezgė diplomatinius santykius. Lenkija tuo siekė panaikinti fronto su Lietuva galimybę. Klaipėdos krašto atplėšimas (1939 m.) – po gauto ultimatumo iš Vokietijos, Lietuvą jį priėmus atidavė Klaipėdos kraštą Vokietijai. Lietuvos-SSRS savitarpio pagalbos sutartis (1939 m.) – pagal sutartį Lietuvai grąžintas Vilnius, tačiau

pasirašęs *LLKS Tarybos politinę deklaraciją*.

Jonas Žemaitis-Vytautas – partizanas, partizanų vadas, *LLKS Tarybos* Prezidiumo pirmininkas, pasirašęs *LLKS Tarybos politinę deklaraciją*.

Juozas Ambrazevičius – Lietuvos Laikinosios vyriausybės (*LLV*) vadovas.

Stasys Lozoraitis Vyresnysis – Lietuvos diplomatų tarybos (*LDT*) vadovas, Kybartų akte, pasirašytame atbuline data, A. Smetonos paskirtas kaip ministras pirmininkas.

Ultimatusas – raštu arba žodžiu išsakomi griežti reikalavimai, kurių nepatenkinus gresia sankcijos.

„Vidurio Lietuva“ – L. Želigovskio sukurta valstybė, kurios sostinė buvo Vilnius. Vidurio Lietuvos seimas priėmė sprendimą prisijungti prie Lenkijos.

Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas – komitetas, kurio tikslas buvo prisijungti prie Lietuvos, prisidėjęs prie Klaipėdos sukilimo. (pirmininkas buvo M. Jankus).

Želigovskio maištas - 1920 m. spalį pasirašius *Suvalkų sutartį* pradėtas Lenkijos kariuomenės veržimasis į Lietuvą buvo pavadintas šamokslu, maištu. Lenkijos teigimu, jam vadovavo Lenkijos kariuomenės generolas L. *Želigovskis*. Iš tiesų, tai buvo Lenkijos suplanuota ir įvykdyta operacija.

Bermontininkai – iš vokiečių savanorių ir rusų karo belaisvių sudaryta karinė formuotė, kurios pavadinimas kilo nuo vieno iš jų vadų – P. Bermonto-Avalovo.

Bolševikai – Sovietų Rusijos kariai, 1918 – 1920 m. puolę Lietuvą.

Demarkacinė linija – per paliaubas tarp dviejų kovojančių pusių nustatyta riba.

Savanoris – savanoriškai į Lietuvos kariuomenę užsirašęs asmuo.

Lietuvoje įsileista Raudonoji Armija, nutraukė *neutralitetą* ir iš esmės tapo SSRS sąjungininke.

Lietuvos kariuomenės atkūrimas (1918 m.) – per ganėtinai trumpą laiką sutrinkta kariuomenė, kuri padėjo atremti puolimus iš trijų pusių. Tai įrodė lietuvių ryžtą, pasipriešinimą ir savarankiškumą.

Klaipėdos prisijungimas prie Lietuvos (1923-1924) – Lietuva suvaidinusi gyventojų sukilimą, jėga perėmė Klaipėdos kraštą.

Zarasų operacija – 1919 m. Lietuvos karinė operacija, vadovaujama Silvestro Žukausko, palaužusi ir išstūmusi bolševikų kariuomenę.

Radviliškio kautynės – 1919 m. Lietuvos kariuomenės kautynės su bermontininkais. Juos išvijus, lietuviai gavo daug paliktų ginklų ir kitų reikmenų.

Giedraičių-Širvintų mūšis – 1920 m. mūšis kuriame lietuviai sumušė lenkų (L. Želigovskio) pajėgas. Po jo, Lietuva ir Lenkija pasirašė paliaubas.

LLKS Tarybos deklaracija (1949 m.) – deklaracija, kuri teigė, jog okupacijos metu – partizanai vienintelė teisėta karinė ir politinė valdžia, o Iki susirenkant demokratiškai išrinkam seimui Lietuvos vadovu turėjo būti *LLKS Tarybos* Prezidiumo pirmininkas – J. *Žemaitis* – *Vytautas*. Jam susirgus, jo pareigas perėmė A. *Ramanauskas* – *Vanagas*. Tikslas – atkurti demokratinę Lietuvą, remiantis 1922 m. Konstitucija.

Sovietinė Lietuvos okupacija (1940 m.) – po įteikto ultimatumo, įvykdyta pirmoji Sovietinė okupacija, kurią bandyta perteikti kaip teisėtų valdžios pasikeitimą.

Helsinkio baigiamasis aktas (1975 m.) – aktas, kurį pasirašė 35 valstybės siekiant sumažinti Šaltojo karo

		Lietuvos laisvės kovų sąjūdis – 1949 m. vasarį Lietuvos partizanų vadų suvažiavime įkurta visos Lietuvos partizanus suvienijusi organizacija. NKVD - Vidaus reikalų liaudies komisariatas. Tai buvo SSRS represijų vykdymo institucija, galėjusi naudoti jėgą prieš gyventojus. Lietuvoje jos užduotis buvo kovoti su partizanais ir jų rėmėjais. Partizaninis karas - karo pobūdis, kai nereguliarios, dažniausiai iš vietos gyventojų sudarytos pajėgos veikia prieš užimtoje teritorijoje. Partizanų taktinis tikslas – ne atvirai kovoti, o pasinaudojant vietovės ypatybėmis, vietos gyventojų palaikymu, priešą įvilioti į pasalas, vykdyti diversines operacijas. Mobilizacija – privalomas nustatyto amžiaus asmenų šaukimas į kariuomenę atlikti tarnybos. Stribai - asmuo, priklausęs ginkluotiems liaudies gynėjų būriams, kurie buvo suformuoti antrosios sovietinės okupacijos pradžioje. Jų užduotis buvo padėti sovietams kovoti su partizanais, taip parodant, kad Lietuvos žmonės jų nepalaiko. Ilgainiui šis žodis tapo bendrinis, skirtas apibūdinti visiems prieš Lietuvą kovojantiems asmenims. Šauktinis – asmuo, pagal įstatymą privalantis tarnauti valstybės karo tarnyboje.	įtampą. Šalys įsipareigojo gerbti žmogaus teises ir pagrindines laisves.
--	--	---	---

Aneksija – visos valstybės arba jos dalies prijungimas prie kitos valstybės teritorijos.

Antisovietinis birželio sukilimas - 1941 m. birželio 22 d. Lietuvoje kilęs sukilimas, kuriuo siekta išvaryti sovietus ir atkurti Lietuvos nepriklausomybę.

Generaliniai tarėjai - nacių okupacijos metais veikusi lietuvių savivaldos institucija, kurią kontroliavo naciai.

„Amerikos balsas“ – JAV radijo programa, transliacijas į Europą pradėjusi 1942 metais. Šaltojo karo metais buvo svarbus informacijos šaltinis už geležinės uždangos esantiems žmonėms.

Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas(VLIK) - Lietuvos užsienio politiką įgyvendinanti diplomatų organizacija, kuri per okupaciją liko vienintelė nesunaikinta Lietuvos valdžios institucija.

Kolaboravimas – bendradarbiavimas su valstybę okupavusiais asmenimis.

Liaudies vyriausybė - po Lietuvos okupacijos 1940 m. birželio 15 d. suformuota marionetinė institucija, kurios paskirtis buvo rengtis tolesniems okupacijos etapams ir sudaryti Lietuvos užėmimo teisėtumo regimybę.

Liaudies seimas - nedemokratiškai ir fiktyviai suformuota institucija sovietų

		okupuotoje Lietuvoje. Pasinaudojant ja mėginta sukurti įspūdį, kad didžioji dalis Lietuvos visuomenės nori priklausyti SSRS. Okupacija – laikinas kitos valstybės ar teritorijos užėmimas panaudojant spaudimą ar karinę jėgą. Reokupacija – procesas, kai ta pati šalis dar kartą po pertraukos okupuoja kitą šalį ar teritoriją. Lietuvos laikinoji vyriausybė – 1941 m. birželio 23 d., iš Kauno išvarius sovietus, įsteigta institucija, kuri siekė atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Lietuvos diplomatinė taryba - Lietuvos užsienio politiką įgyvendinanti diplomatų organizacija, kuri per okupaciją liko vienintelė nesunaikinta Lietuvos valdžios institucija.	
<i>Visuomenė: socialinė struktūra, ekonomika, pamatiniai lūžiai</i>	Aristotelis – graikų filosofas, teigęs, jog tarp laisvųjų žmonių ir vergų – neperžengiama praraja, kurios šaltinis – prigimtis. Anot Aristotelio, laisvajam žmogui būdingas dvasios kilnumas, gebėjimas spręsti visuomenės ir valstybės klausimus, o vergo mąstymas nesugeba virš kasdienybės.	Aristokratija - sena kilme išsiskirianti privilegijuota socialinė grupė. Senovės Romos valstybės laikais jai priklausė garsiausios ir galingiausios giminės. Jos valdė latifundijas ir užėmė svarbiausias vietas senate bei kitose valstybės valdymo institucijose. Hamurapio teisynas - XVIII a. pr. Kr. Babilonijos valdovo Hamurapio nurodymu sudarytas įstatymų rinkinys. Šis	Pasaulio stebuklų statyba - Pasaulio stebuklų statyba įrodė beribes to meto žmonių inžinerines bei kūrybines galimybes ir tapo galingu civilizacijų politinės bei kultūrinės įtakos simboliu. Šie statiniai yra pastatyti dėl vergų. Miesto ir miestiečių vaidmuo - Miestai ir miestiečiai sugriovė feodalinę sistemą, paversdami visuomenę iš agrarinės į modernią, ir tapo pagrindiniais prekybos, piniginės ekonomikos bei savivaldos varikliais. Suformavę naują laisvąjį visuomenės sluoksnį, jie įsteigė universitetus

Tiberijus Grakchas – romėnas, buvęs liaudies tribūnu, įgyvendino *agrarinę (žemės) reformą* (latifundijų valdytojams, leista turėti žemės iki 500 jugerių (125 ha), o mažžemiams ir bežemiams skirti po 30 jugerių žemės).

Gajus Grakchas – T. Grakcho brolis, pritaręs *agrarinei reformai*.

Adalberas Laonietis – katalikų bažnyčios vyskupas, aiškinęs Viduramžių visuomenės struktūrą. Jis teigė, jog visuomenė sudaryta iš trijų grupių (luomų): dvasininkų, kilmingųjų ir valstiečių – tokia visuomenė Dievo valios išraiška ir tokia tvarka ideali, Dievo nustatyta.

Tomas Miunceris – pamokslininkas ir teologas, kritikavęs katalikų bažnyčios dvasininkus. Jis teigė, jog dvasininkai nutolo nuo Katalikų bažnyčios idealų. Taip pat piktinosi, jog visuomenės dauguma buvo išnaudojama, skatino valstiečius sukilti. Šv. Romos imperijoje prasidėjo valstiečių karas.

Volteras – prancūzų filosofas bei rašytojas, kritikavęs feodalizmą ir viduramžius vertino kaip tamsų istorijos laikotarpį, kuomet gyvavo

teisynas – tai steloje iškalti 282 ekonomikos (prekybos, kainų), šeimos (santuokos, skyrybų), baudžiamosios ir civilinės teisės įstatymai. Hamurapio teisyne yra straipsnių, kuriuose aptariami vergų įsigijimo, pardavimo ir elgesio su jais klausimai. Vergai šiame teisyne pristatomi ne kaip subjektai, o kaip objektai ir šeiminingų (savininkų) nuosavybė.

Helotai - didžiąją Spartos valstybės gyventojų dalį sudarę beteisiai žemdirbiai. Jie neturėjo piliečio teisių ir su savo žemės sklypais priklausė visas teises turintiems užkariautojams, savo šeiminingams Spartos piliečiams.

Irigacinė sistema – laukų drėkinimo sistema.

Kolonai - senovės Romos žemdirbiai. Jie sudarydavo žemės nuomos sutartis su latifundijų savininkais ir mokėdavo jiems nuomą. Kolonai įsipareigodavo dirbti nuomojamą žemę sutartyje nurodytą laikotarpį. Ilgainiui jie beveik prarado galimybes pasitraukti iš nuomojamos ir dirbamos žemės.

Laisvieji žemdirbiai - žemės sklypus valdanti ir juos dirbanti, žemdirbystę bei gyvulininkystę plėtojanti senovės Romos valstybės socialinė grupė.

Latifundija - senovės Romos laikų didelė privati žemės valda su vila kaip jos

ir sutelkė kultūrinį bei mokslinį progresą, padėjusį pagrindus šiuolaikiniam pasauliui.

Garų mašinos išradimas (XVIII a.) - Garų mašinos išradimas pradėjo Pramonės revoliuciją, rankų darbą gamyklose pakeisdamas mašinomis ir drastiškai padidindamas gamybos apskaitą. Ji mechanizavo transportą – garvežiai ir garlaiviai sujungė pasaulį, paspartino miestų augimą bei padėjo pagrindus moderniai, pramoninei visuomenei.

Vergovės panaikinimas JAV (1865 m.) - Vergovės panaikinimas JAV išlaisvino milijonus žmonių, padarė galą žiauriai išnaudojimo sistemai ir išsaugojo šalies vienybę po Pilietinio karo. Šis lūžis sugriovė senąją Pietų plantacijų ūkį, paspartino modernios pramoninės ekonomikos raidą ir padėjo teisinius pagrindus ilgai kovai už pilietines teises bei rasinę lygybę.

Rinkimų teisės suteikimas moterims (Naujoji Zelandija 1893 m., Suomija 1906 m.) - Rinkimų teisės suteikimas moterims sugriovė šimtmečius galiojusią vyrų monopoliją politikoje ir tapo esminiu žingsniu link tikrosios demokratijos ir lyčių lygybės. Tai leido moterims tiesiogiai daryti įtaką valstybių įstatymams, paspartino reformas švietimo, socialinės apsaugos bei darbo teisių srityse ir fundamentaliai pakeitė šiuolaikinės visuomenės struktūrą.

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948 m.) - pirmą kartą istorijoje nustatė, kad kiekvienas žmogus gimsta laisvas ir turi neatimamas teises bei laisves, nepriklausomai nuo rasės, lyties ar tautybės. Ji tapo pasauliniu moraliniu kompasu ir teisiniu pagrindu tarptautinei teisei, gynusiai individą nuo valstybės smurto, bei paskatino modernių

baudžiava ir valstiečių beteisiškumas. Volteras siekė valstiečių asmeninės laisvės, baudžios panaikinimo. Adamas Smitas – škotų filosofas bei ekonomistas, kuris vienas pirmųjų ėmė akademiškai aiškinti ekonomikos procesus, jų raidą bei varomąją jėgą. Anot A. Smito, varomoji ekonomikos jėga – žmogaus prigimtis ir siekis tobulinti dalykus. Mokslininkas pasisakė už laisvą ekonomiką ir laisvę veikti, <i>laisvąją rinką</i>, lygiateisiškumą, valstybės nevaržomą ūkinę ir kūrybinę veiklą. Henris Fordas - Karlas Marksas – filosofas ir sociologas, kritikavo politinę, socialinę, ekonominę to meto sistemą. K. Marksas parašė veikalą „Kapitalas“, kuriame aiškino, kad žmonijos istorijoje gamybos būdas, technologija yra svarbiausias žmonijos raidos veiksnys. Gamybos būdas taip pat lemia žmonijos socialinę struktūrą. K. Marksas ir F. Engelsas suformulavo socialinę teoriją, kad kiekvienoje istorinėje epochoje vyksta kova tarp išnaudotojų ir išnaudojamųjų. Jų idėjos stiprino darbininkų sukilimą.	centru. Latifundijose buvo plėtojamas žemės ūkis, daugumą darbų atlikdavo vergai. Patricijai - kilmingi senovės Romos piliečiai, savo rankose sutelkę didelę politinę galią ir dažnai dominavę prieš daug gausesnę Romos piliečių grupę – plebėjus. Plebėjai - piliečiai, sudarę didžiąją senovės Romos piliečių dalį. Jiems buvo priskiriami žemdirbiai, amatininkai ir pirkliai. Polis - senovės graikų miestas-valstybė. Vergai - asmeninę laisvę praradę žmonės, paklustantys savo šeimininkams. Vergai buvo gausi senovės civilizacijų socialinė grupė ir darė didelę įtaką senovės pasaulio ir jo valstybių ekonomikai. Vergai neturėjo beveik jokių teisių ir laisvių, buvo laikomi šeimininkų nuosavybe. Vergu buvo tampama trimis būdais: per karą patekus į nelaisvę, prasiskolinus, gimus vergo šeimoje. Šeimininkas turėjo teisę paleisti savo vergą iš vergovės. Vila - senovės Romos laikų žemvaldžio, patricijaus, aristokrato užmiesčio sodyba, ūkinis administracinis latifundijos centras. Alodas - iš tėvų paveldima žemės valda. Alodas buvo šeimai priklausanti neliečiama žemės nuosavybė. Feodas - žemės valda, kurią Viduramžiais senjoras suteikdavo vasalui	demokratinį visuomenių ir pilietinių judėjimų raidą visame pasaulyje. Homoseksualumo išbraukimas iš Pasaulio sveikatos organizacijos ligų sąrašo (XX a. pab.) - Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) sprendimas išbraukti homoseksualumą iš tarptautinio ligų sąrašo fundamentaliai pakeitė medicinos ir psichologijos kryptį, patvirtindamas, kad homoseksualumas yra natūralus žmogaus seksualumo variantas, o ne gydytinas sutrikimas. Tai tapo esminiu teisiniu ir moraliniu pamatu kovai už LGBT+ teises visame pasaulyje, padėjusiu naikinti diskriminacinius įstatymus, mažinti visuomenės stigmą ir pripažinti tos pačios lyties asmenų santykius bei šeimas. Prahos pavasaris (1968 m.) - Prahos pavasaris įrodė, kad sovietinis režimas yra nereformuojamas, o Maskva jėga slopins bet kokius laisvės ir demokratijos siekius Rytų bloke. Šis brutalus numalšinimas galutinai sugriovė komunizmo iliuzijas Vakaruose ir tapo stipriu moraliniu įkvėpimu vėlesniems antikomunistiniams judėjimams, atvedusiems į Sovietų Sąjungos žlugimą. Ekonominio neoliberalizmo ir gerovės valstybės dilemos (XX a. vid.) - Visuomenėms reikėjo pasirinkti tarp socialinio saugumo (rizikuojant ekonominiu stagnavimu) ir visiškos laisvos rinkos (rizikuojant didesne socialine atskirtimi). XX a. totalitarinių valstybių planinės ekonomikos politika - Planinė ekonomika leido totalitariniams režimams žaibiškai sukurti galingą karinę pramonę, tačiau tai buvo pasiekta per masinį terorą, o pasekmė buvo nuolatinis vartojimo prekių deficitas ir nuskurdusi visuomenė.
---	--	--

Frydrichas Engelsas – filosofas ir sociologas, kritikavo politinę, socialinę, ekonominę to meto sistemą. F. Engelsas rašė apie apgailėtinas ir sunkiai pakeliamas darbininkų darbo ir gyvenimo sąlygas, vaikų darbą. K. Marksas ir F. Engelsas suformulavo socialinę teoriją, kad kiekvienoje istorinėje epochoje vyksta kova tarp išnaudotojų ir išnaudojamųjų. Jų idėjos stiprino darbininkų sukilimą.

Roza Liuksemburg – revoliucionierė, tapusi komunistė, žavėjosi K. Markso idėjomis, siekė socializmo. R. Liuksemburg ir jos bendraminčiai skelbė, kad politinė valdžia turi atitekti darbininkams ir iš Pirmojo pasaulinio karo grįžusiems kariams.

Emelina Penkherst – feministė, protestavusi už moterų teisę balsuoti. 1889 m. įkūrė moterų susivienijimą, kuris iškovojo moterų teisę balsuoti vietinės reikšmės rinkimuose. 1903 m. E. Penkherst su dviem dukromis įkūrė *Moterų socialinę ir politinę sąjungą*, kurioje veikė tik moterys. Jos vadovavosi šūkiu „Darbai, ne žodžiai“. Iš pradžių sufražizmo atstovės rengė demonstracijas ir

už karo tarnybą ir ištikimybę. Vasalas senjorui prisiekdavo ištikimybę, o šis mainais dovanodavo feodą.

Baudžiava - administracinė, teisinė ir ūkinė valstiečių priklausomybė nuo jų dirbamos žemės savininko.

Beneficija - valdovo ar kito kilmingo asmens Katalikų bažnyčiai dovanotos žemės valdos arba kitoks turtas.

Cechas - vienos srities amatininkų susivienijimas, profesinė bendruomenė. Cecho paskirtis – profesinės bendruomenės savitarpio pagalba, konkurencijos ribojimas, amato taisyklių ir meistrystės perdavimas.

Miesto savivalda - gyvenvietės, kurioje gyvena daug amatininkų ir pirklių, administracinė, teisinė, ūkinė ir mokestinė autonomija (Magdeburgo teisė).

Natūrinis ūkis - šalies ekonomikos modelis, kai visuomenė gyvena naudodama iš esmės tik savo pagamintus maisto ir kitus produktus, o valstiečių mokamų mokesčių pagrindą sudaro jų užauginta ir pagaminta žemės ūkio produkcija.

Vasalitetas - vasalo pavaldumas senjorui, pagrįstas abipusiais įsipareigojimais. Visi Viduramžių visuomenės kilmingieji buvo susieti vasaliteto ryšiais.

eitynės, vėliau nevengė smurtinių priemonių.

Nelsonas Mandela – *Afrikos nacionalinio kongreso*, kovojusio su *apartheidu*, lyderis. Vėliau dėl savo veiklos suimtas ir nuteistas kalėti iki gyvos galvos.

Martinus Liuteris Kingas – vienas žymiausių kovotojų dėl JAV afroamerikiečių teisių, prieš *segregaciją*.

Jonas Paulius II – iš Lenkijos kilęs popiežius, kuris priešinosi SSRS siekiui varžyti žmogaus teises ir laisves.

Andrejus Sacharovas – SSRS disidentas, fizikas, vandenilinės bombos vienas iš kūrėjų. A. Sacharovas su kitais disidentais ėmė viešai ginti žmogaus teises. 1968 m. parašė esė „Samprotavimai apie pažangą, taikų sambūvį ir intelektualinę laisvę“. Šiame kūrinyje autorius kalba apie galimą branduolinę apokalipsę ir ekologinę katastrofą, jei nebus sustabdytos branduolinio ginklavimosi varžybos. 1970 m. A. Sacharovas su bendraminčiais įkūrė Maskvos žmogaus teisių komitetą. 1974 m. savo viešame laiške jis kritikavo SSRS vykdomą emigracijos

Akcinė bendrovė – įmonė, kurios įstatinis kapitalas padalytas į vienodos vertės dalis – akcijas. Įsigyjant akcijų finansuojama įmonės veikla ir tikimasi gauti atitinkamą pelno dalį.

Buržuazija – socialinė klasė, kurią nuo XIX a. formavo pasiturintys įvairių profesijų miestiečiai (verslininkai, fabriku savininkai, institucijų tarnautojai, mokslininkai, mokytojai, gydytojai).

Laisvoji rinka – visuomenės ir ekonomikos sistema, kai visi ekonominių santykių veikėjai turi vienodas konkurencines sąlygas ir galimybes plėtoti ūkinę veiklą. Tokioje sistemoje vyrauja laisvas darbo pasidalijimas ir darbo jėgos judėjimas, o pačią sistemą reguliuoja paklausos ir pasiūlos principas. Ekonomikos modelis, kai į rinkos dalyvių (pirkėjų, pardavėjų, vertybių gamintojų) veiklą valstybė nesikiša arba kišasi minimaliai ją reguliuodama. Laisvojoje rinkoje procesai vyksta dalyviams tarpusavyje susitarant.

Konvejerinė gamyba – daiktų gamybos būdas, pagrįstas organizuotu ir laike suderintu mašinų, įrankių ir žmonių darbu. Toks mašinų ir darbininkų darbo organizavimas užtikrina nenutrūkstamą produkcijos gamybą ir masiškumą. Konvejerinė gamyba atsirado XIX a.

politiką. Už savo veiklą gavo Nobelio premija.

Liudmila Aleksejeva – istorikė, disidentė, priklausė Maskvos Helsinkio grupei. Ji į disidentinę veiklą įsitraukė dar prieš pasirašant Helsinkio baigiamąjį aktą, gynė politinių kalinių teises, tad jos dalyvavimas Maskvos Helsinkio grupės veikloje buvo dėsningas reiškinys. Pasitraukusi į vakarus ir vėliau grįžus į Rusiją nenutraukė savo veiklos. Ji steigė naujas žmogaus teises ginančias organizacijas ir tęsė Maskvos Helsinkio grupės veiklą.

Vaclavas Havelas – disidentas, čekų rašytojas, disidentu tapęs po *Prahos pavasario* (1968 m.). Kovojo prieš SSRS rašydamas, skatino SSRS laikytis žmogaus teisių nutarimų.

Ulofas Palmė – Švedijos prezidentas, aktyvus politikos veikėjas sukūręs „gerovės valstybės“ modelį.

Šv. Motina Teresė – vienuolė, kuri rūpinosi ir globojo sergančius, skurstančius ir visam pasauliui kalbėjo apie šią problemą.

Margaret Tečer – „Geležinė Ledi“ Jungtinės Karalystės ministrė

antroje pusėje, tačiau ją išstobulino ir savo gamyklose išplėtojo H. Fordas.

Profesinė sąjunga - profesinis susivienijimas, atstovaujantis vienos kurios profesijos grupių ar darbovietės darbuotojų socialiniams ir ekonominiams interesams.

Proletariatas - socialinė klasė, kurią nuo XIX a. formavo darbininkai, dažniausiai nekvalifikuoti, neturintys žemės ir gamybos priemonių, todėl prekiaujantys savo darbo jėga.

Vidurinioji klasė - socialinė klasė, pagal pajamas ir statusą esanti visuomenės sandaros viduryje. Socialinėje struktūroje ji yra tarp didžiausias ir mažiausias pajamas gaunančių socialinių grupių.

Emancipacija - asmens ar asmenų grupės išsilaisvinimas iš sustabarėjusių tradicijų, konservatyvių moralės normų, senų teisinių suvaržymų ir teisių ribojimo. Toks išsilaisvinimas reiškia asmeninio ar socialinio savarankiškumo įgijimą.

Sufražizmas - XIX–XX a. sandūroje susiformavęs judėjimas, kovojęs dėl moterų pilietinių ir politinių teisių. Svarbiausias judėjimo tikslas buvo moterų teisė balsuoti, dalyvauti priimančiais sprendimais, darančiais tiesioginę įtaką ir jų gyvenimui.

pirmininkė. Jos politinė programa turėjo daug *neoliberalizmo* bruožų ir buvo vadinama *tečerizmu*.

Deng Siaopingas – Kinijos vadovas, skelbęs, jog toliau remsis socializmu. Šalyje jis įvykdė daug ekonominių reformų, kurios ilgainiui pasiteisino.

Feminizmas - XIX a. viduryje prasidėjęs ir XX a. išplėtotas judėjimas už moterų ir vyrų lygiateisiškumą.

Bismarko socialinės reformos - XIX a. devintajame dešimtmetyje Vokietijos imperijoje vyriausybei vadovaujant kancleriui O. fon Bismarkui pradėtos kurti institucinės priemonės, kurios turėjo nuslopinti socialinę įtampą ir pažaboti neramumus, apriboti profesinių sąjungų įtaką visuomenei bei darbininkų judėjimą. Pagrindinė reformų priemonė buvo socialinio draudimo sistema. Ją sudarė trijų atvejų draudimas: sveikatos (ligos), neįgalumo ir senatvės.

Socialinis draudimas - socialinės apsaugos forma, kai tam tikrais atvejais draudžiamas draudimo įmokas mokantis asmuo.

Prigimtinių žmogaus teisių - nuo prigimties, o ne nuo kokių kitų veiksnių priklausančios svarbiausios žmogaus teisės ir laisvės, pavyzdžiui, teisė į gyvybę, laisvę, nuomonę ir jos reiškimą, tikėjimą, laikantis įstatymo viršenybės ir teisinės lygybės principų.

Segregacija - teisinis žmonių grupių viešajame valstybės gyvenime atskyrimas rasę ar tautybę diskriminuojančiais įstatymais.

	Demokratizacija - esminių demokratijos principų įtvirtinimas visuomenėje ir šalies politinėje sistemoje. Disidentizmas - vieša politinei santvarkai ar ideologijai nepritariančių asmenų kova dėl žmogaus teisių ir laisvių. Helsinkio baigiamasis aktas - 1975 m. Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijoje pasirašytas dokumentas, kuriuo buvo įtvirtintas Europos valstybių sienų neliečiamumas, taikus ginčų reguliavimas ir žmogaus teisių bei laisvių gerbimas, jų įgyvendinimas. Apartheidas - XX a. antroje pusėje PAR vykdyta segregacija ir diskriminacinė politika, taikyta nebaltiesiems. Neoliberalizmas - XX a. susiformavusi ekonomikos teorija, teigianti, kad asmenų ir valstybės gerovei labai svarbi laisvoji rinka ir minimalus valstybės kišimasis į ekonomiką. Privati nuosavybė - nuosavybės forma, kai turto savininkas yra ne valstybė, o fizinis (žmogus) ar juridinis (įmonė, organizacija) asmuo. Progresiniai mokesčiai - mokesčių sistema, kai mokesčių dydis nustatomas pagal asmens gaunamas pajamas ir turtinę padėtį. Taigi, kuo didesnes pajamas gauna asmuo, tuo didesnę jų procentą mokesčio jis turi sumokėti.	
--	---	--

		Socialinis teisingumas - padėtis, kai socialiniai dalykai valstybėje reguliuojami susitarus dėl to, kas laikoma socialiai teisinga. Etatizmas - vidaus politika, kai valstybė aktyviai reguliuoja ekonominį šalies gyvenimą. Planinė ekonomika - ekonomikos sistema, priešinga laisvajai rinkai. Esant planinei (totalitarinei) ekonomikai rinką bei ekonomikos procesus reguliuoja valstybė ir jos institucijos. „Didysis šuolis“ - XX a. 6 deš. pabaigoje – 7 deš. pradžioje Kinijos Liaudies Respublikos ekonominė programa, vykdyta siekiant pakelti pramonės ir žemės ūkio lygį. Ji buvo nesėkminga, lėmė dar didesnę ekonomikos nuosmukį, todėl buvo nutraukta.	
<i>Socialinė-ekonominė Lietuvos visuomenės transformacija</i>	Jogaila – LDK kunigaikštis ir Lenkijos karalius, kuris skatino christianizaciją, išdavė pirmąsias privilegijas. Vytautas Didysis – tapęs LDK Didžiuoju Kunigaikščiu jis rūpinosi rašto bei vakarietiškos kultūros plėtra. Steigė ekonomines reformas, teikė privilegijas ir tt. Kazimieras Jogailaitis – Lenkijos karalius, LDK kunigaikštis, Jogailos sūnus, kuris teikė privilegiją bajorams.	Magdeburgo privilegija - teisė, miestui laiduojanti administracinę, teisinę ir ūkinę savivaldą. Nuo XIV a. pabaigos šią teisę Lietuvos didysis kunigaikštis suteikdavo LDK miestams išduodamas ypatingą privilegiją. XV–XVI a. LDK miestams suteikta Magdeburgo teisė tapo teisiniu pagrindu formuoti miestiečių luomui. Dešimtinė - Katalikų bažnyčiai mokamas mokestis, kurį sudarė dešimtoji valstiečio metinių natūrinių ir piniginių pajamų dalis.	Jogailos privilegija (1387 m.) – išduotos trys privilegijos. Vieną - Vilniaus vyskupui, antrą - pasikrikštijusiems LDK kilmingiesiems, didikams ir bajorams ir vėliausiai trečią – Vilniaus miestui. Vilniaus vyskupijai suteiktos žemės ir imunitetas, užtikrinęs Katalikų bažnyčios ekonominį bei teisinį savarankiškumą. Priėmusiems katalikybę bajorams buvo suteikta asmeninė turto nuosavybės teisė ir laisvė disponuoti savo žemėmis. Tai padėjo pagrindus stipraus bajorų luomo formavimuisi, kuris vėliau valdė valstybę. Vilniui suteikta Magdeburgo teisė, kuri paskatino prekybą, amatus ir vakarietiško tipo miesto kultūros raidą.

Žygimantas Senasis – Lenkijos karalius ir LDK kunigaikštis, sudaręs ir patvirtinęs *Lietuvos teisyne* (įvairias gyvenimo sritis reglamentuojantys ir visą visuomenę apimantys įstatymai) (1959 m).

Bona Sforca – Bario kunigaikštystė, Žygimanto Senojo žmona. B. Sforca manė, kad LDK žemė dirbama neapgalvotai, ūkininkavimas duoda per mažai naudos, todėl XVI a. prasidėjo jos valdų agrarinė reforma.

Povilas Ksaveras

Bžostovskis - valstybės veikėjas ir katalikų dvasininkas, kuris pagarsėjo kaip veiklus socialinės kritikos praktikas. Jis įkūrė *Paulavos respubliką*. 1769 m. P. K. Bžostovskiui išdavus Paulavos respublikos nuostatus joje buvo panaikintas lažas, vietos valstiečiams suteikta asmeninė laisvė.

Ona Kotryna Sanguškaitė - Radvilienė – manufaktūrų administratorė. XVIII a. ketvirtajame dešimtmetyje jos rūpesčiu buvo parengtos ir išleistos taisyklės, draudžiančios manufaktūrų prievaizdų savivalę.

Luomai - uždaros, ypatingu statusu ir griežtomis pareigomis pasižyminčios socialinės grupės, Viduramžiais ir ankstyvaisiais Naujaisiais laikais sudariusios katalikiškosios Europos visuomenės.

Stambioji žemėvalda - didelių įvairios paskirties žemės valdų (ariamiosios žemės, pievų, miškų, vandens telkinių), XIV a. pabaigoje – XVIII a. sukaupų ir valdomų LDK kilmingųjų bei Katalikų bažnyčios, valdymo būdas.

Agrarinė visuomenė – socialinė ir ekonominė visuma žmonių, kurių didžioji dalis yra žemę dirbantys valstiečiai. Didžiausia vertė sukurama žemės ūkyje. Visos Viduramžių ir ankstyvųjų Naujųjų laikų visuomenės buvo agrarinės.

Feodas - senjoro vasalui už karo tarnybą ir ištikimybę suteikta žemės valda. Lietuvai priėmus katalikišką krikštą, nuo XIV a. pabaigos formavėsi Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir kilmingųjų (didikų ir bajorų) santykiai buvo panašūs į Viduramžių Vakarų Europoje paplitusius senjoro ir vasalo santykius.

Veldamai - LDK valstiečiai, XV a. Lietuvos didžiojo kunigaikščio valia tapę pavaldūs kilmingiesiems ir Katalikų bažnyčiai. Lietuvos didysis kunigaikštis kilmingiesiems ir Katalikų bažnyčiai dovanodavo ar duodavo valdyti žemių su

Kazimiero privilegija (1447 m.) – Kazimieras Jogailaitis, siekdamas didikų ir bajorų paramos paskelbė, jog *veldamai* tapo dar labiau priklausomi nuo kilmingųjų kaip duoklės mokėtojai, kilmingųjų galios išplėstos dar labiau, jie tapo dovanotose žemėse *veldamų* teisėjais.

Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.) – teisiškai įtvirtino, jog asmeninė valstiečio priklausomybė nuo pono, pavertė valstiečius baudžiauninkais.

Valakų reforma (1557 m.) - žemės ūkio ir valstiečių gyvenviečių reforma, kuri praktiškai ir galutinai įtvirtino baudžiavą.

Baudžiavos panaikinimas Lietuvoje (1861 m.) - 1861 m. Rusijos caras Aleksandras II priėmė kelis dokumentus: manifestą „Apie baudžiauninkams maloningai dovanojamas laisvųjų kaimo gyventojų teises ir jų buities sutvarkymą“, Bendruosius nuostatus apie iš baudžiavos paleidžiamus valstiečius ir vietinius nuostatus, skirtus atskiroms gubernijoms. Pagrindinis reformos tikslas – aprūpinti valstiečius žeme, baudžiavos laikais gauta iš dvarininkų, ir pakeisti kaimo savivaldos modelį. Valstiečiai buvo išlaisvinti ir gavo kad ir ribotų, bet pilietinių teisių. Žemė liko dvarininkų rankose, tačiau valstiečiai galėjo ją išsipirkti arba ja naudotis už mokestį. Valstiečiai tapo laikiniais prievolinkiniais, nes už naudojimąsi žeme, ant kurios stovėjo jų sodybos, kur buvo dirbami laukai, turėjo atlikti senąsias baudžiavines prievoles: eiti lažą, mokėti činšą arba duoklę. Laikinieji prievolinkinai turėjo per 49 metus išmokėti kreditą, tada dar 9 metus žemę galėjo parduoti tik tos pačios bendruomenės nariams.

Žemės reformos įstatymas (1922 m.) - reforma numatė, kad ūkiai turi būti ne didesni nei 80 ha, o žemės perviršis paimamas ir parceliuojamas. Buvo numatyta

Be to, net paprastiems manufaktūrų darbininkams buvo mokama alga.

Juozas Tūbelis – Lietuvos Respublikos ministras pirmininkas, ekonomistas, *kooperacijų* šalininkas.

Mykolas Krupavičius – Steigiamojo Seimo narys, krikščionių demokratų lyderis, dvasininkas, kuris siekė įvykdyti *Žemės reformą*.

Jonas Šliūpas – pirmosios bangos emigrantas, pasitraukęs į JAV pradėjo aktyvią veiklą, kuri skelbė Lietuviškus laikraščius, puoselėjo lietuviybę spaudoje.

Algirdas Julius Greimas – garsus pasaulyje emigravęs Lietuvą mokslininkas, semiotikas.

Marija Gimbutienė – garsi pasaulio lietuvi, archeologė.

Vytautas Kavolis – garsus emigravęs lietuvis, mokslininkas sociologas.

Ona Šimaitė – bibliotekininkė, pasaulio teisuolė, gelbėjusi žydus.

Abraomas Suckeveris – Vilniaus žydų poetas, buvęs įkalintas Vilniaus gete.

jose gyvenančiais valstiečiais. Veldamai turėjo duoti duoklę kilmingiesiems ir dvasininkams.

Palivarkas - dvaro dalis su administracijos ir ūkio pareigūnais. Palivarką sudarė ūkinių ir gyvenamųjų pastatų, ariamosios žemės, pievų ir kitų žemės naudmenų kompleksas, skirtas žemės ūkio produkcijai gaminti. Palivarkuose dirbo, ėjo lažą ir įvairias prievoles atliko baudžiauninkai. LDK palivarkai sparčiai kurti per Valakų reformą ir po jos.

Trilaukė sėjomaina - žemėnaudos forma, pagrįsta reguliaria trijų laukų rotacija. Valstiečio dirbama žemė buvo padalijama į tris maždaug vienodo dydžio laukus vasarojui, žiemkenčiams ir pūdymui.

Valakas - žemės matavimo vienetas, lygus maždaug 21,3 hektaro. XVI a. viduryje Lietuvos didžiojo kunigaikščio žemėse vykdant Valakų reformą valakas tapo pagrindiniu matavimo vienetu.

Baudžiauninkas - valstietis, administraciškai, teisiškai ir ūkiškai priklausantis nuo žemės savininko. Baudžiauninkas neturėjo asmens laisvės, negalėjo savo valia palikti žemės, kurią dirbo, ir priimti svarbių sprendimų, susijusių su asmeniniu gyvenimu.

atlyginti savininkams už nusavintą žemę, tačiau tai pradėta daryti tik beveik po dešimtmečio, kompensuota nurašant skolas arba duodant papildomos žemės ar miško. Paimta žemė turėjo būti dalijama asmenims ir jų palikuoniams, iš kurių žemę atėmė caro administracija, taip pat bežemiams, mažažemiams, dvarų darbininkams ir žemės nuomininkams, kariamais savanoriams, karo invalidams bei žuvusių karių šeimoms. Žemės reformos įstatymas nustatė, kad žemė asmenims suteikiama ne už dyką, ją reikėjo išsipirkti per 36 metus sumokant vyriausybės pagal žemės kokybę numatytą sumą. Nuo mokesčių buvo atleisti Lietuvos kariuomenės savanoriai.

Spaudos draudimo lotyniškaisiais rašmenimis panaikinimas (1904 m.) - Carinės Rusijos valdžios sprendimas atšaukti 40 metų trukusį draudimą spausdinti lietuviškas knygas ir periodiką lotyniškais rašmenimis, kurį tekdavo apeiti slapta gabenant knygas iš Prūsijos (knygnešystė). Šis įvykis galutinai suformavo modernią lietuvių tautą ir nutiesė tiesų kelią į 1918 m. nepriklausomybės atkūrimą.

Privalomo ir nemokamo pradinio mokslo įvedimas - Tarpukario Lietuvoje pradėta kurti moderni, visiems prieinama švietimo sistema, siekiant sumažinti raštingumo atotrūkį nuo Vakarų Europos. Užaugo nauja, išsilavinusi lietuvių karta, drastiškai sumažėjo neraštingumas, o tai padėjo pagrindus stipriai tautinei savimonei ir valstybės modernizacijai.

„Lietuvių chartos“ priėmimas (1949 m.) - Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) priimtas dokumentas, deklaruojantis tautos vienybę, nepriklausomybės siekį ir pareigą išsaugoti lietuviybę. Šis dokumentas tapo moraliniu išeivijos (diasporos)

Dalia Grinkevičiūtė – rašytoja, išgyvenusi sovietų tremtį, parašiusi atsiminimų knygą „Lietuviai prie Laptevų jūros“.

Inventorius - ūkio turto aprašas, kuriame pateikti duomenys apie žemės valdos dydį, jai priklausančius kaimus, valstiečių dirbamų sklypų dydį, prievoles (lažą), duodamas duokles ir mokamus mokesčius. LDK inventorių pradėjo daugėti XVI a. viduryje. Išlikę inventoriai šiandien yra svarbūs ūkio ir socialinės istorijos šaltiniai.

Lažas - neatlyginamas, priverstinis baudžiauninko darbas pono dvaro žemėje, prievolių pono palivarke atlikimas nustatytą savaitės dienų skaičių. XVI a. viduryje didžiojo kunigaikščio žemėse vykdyta Valakų reforma įtvirtino valstiečių, baudžiauninkų, lažą.

Lituanizacija - įvairių visuomenės gyvenimo sričių lietuvinimas, aiškiausiai ir dažniausiai pasireiškęs lietuvių kalbos vartojimu ir lietuvių kultūros bei tradicijų sklaida.

Laikinieji prievolininkai - valstiečiai, 1861 m. panaikinus baudžiavą turėję išsipirkti žemę iš dvarininkų: sumokėti jiems pinigų arba vykdyti baudžiavines prievoles, kol atsiskaitys.

Manifestas - iškilmingas aukščiausiosios valdžios kreipimasis raštu į gyventojus koku nors svarbiu reikalu.

Bežemis – asmuo, neturintis dirbamosios žemės.

konstituciniu pagrindu, padėjusiu išlaikyti Lietuvos laisvės bylą gyvą Vakaruose per visą sovietinės okupacijos laikotarpį.

Vilniaus geto likvidavimas (1943 m.) - Nacių okupacinės valdžios sprendimas visiškai sunaikinti Vilniaus žydų bendruomenę – dalis gyventojų buvo sušaudyti Paneriuose, kiti išvežti į koncentracijos stovyklas. Tai viena didžiausių Holokausto tragedijų Lietuvoje.

Pirmieji sovietiniai trėmimai (1941 m. birželio 14–17 d.) - Masinė SSRS vykdyta Lietuvos piliečių (politikų, inteligentijos, karininkų, ūkininkų) deportacija į Sibirą, siekiant sunaikinti Lietuvos elitą, sumažinti pasipriešinimo šansus, įvesti baimę.

Masinė kolektyvizacija Lietuvoje (XX a. vid.) - Prievartinis vienkiemių ir privačių ūkių naikinimas, suvarant valstiečius į sovietinius kolektyvinius ūkius (kolūkius).

Lito įvedimas (1993 m.) - Savo nacionalinės valiutos sukūrimas ir įvedimas. Stabilizuota šalies ekonomika, pažabota infliacija ir užtikrintas finansinis savarankiškumas. Tai buvo vienas svarbiausių valstybės suvereniteto ir ekonominės nepriklausomybės simbolių.

Mažąžemis - nedidelį žemės plotą, dažniausiai tik keletą hektarų, turintis žemdirbys.

Stolypino reforma - XX a. pradžioje Rusijos imperijoje vykdyta žemės reforma, kuria siekta pakeisti valstybėje įsitvirtinusį bendruomeninį žemės valdymo modelį, sudarant sąlygas kiekvienam valstiečiui turėti žemės kaip privačios nuosavybės. Kaimui priklausanti žemė buvo skirstoma į vienkiemius, jeigu tokiam sumanymui pritarė du trečdaliai vietos valstiečių.

Viensėdis - iš vienos ar kelių sodybų sudaryta gyvenvietė, turinti pavadinimą.

Kooperacija - smulkiųjų ir vidutinių ūkininkų savitarpio pagalbos susivienijimas kuriant bendras ekonominės veiklos įmones – kooperatyvus, kooperatines bendroves, kooperatines sąjungas ir panašiai. Kooperatiniams susivienijimams priklausantys asmenys siekė bendrą ekonominės veiklos tikslų.

Blaivybės draugijos - XX a. pradžioje Lietuvoje įsteigtos ir nepriklausomybės laikotarpiu veikusios visuomeninės organizacijos, pasisakiusios prieš alkoholio vartojimą, skleidusios blaivybės idėjas.

Daraktorius - spaudos draudimo laikotarpis (1864-1904) – mokytojai, dirbę slaptosiose mokyklose Lietuvoje.

Nuostatiniai raštai -

Pradinė mokykla - pirma bendrojo lavinimo pakopa, 1918 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę dažniau vadinta pradžios mokykla. Mokslas joje truko ketverius, o nuo 1936-ųjų – šešerius metus.

Naujakurys - 1922 m. patvirtinus Žemės reformos įstatymą žemės ūkio ir gyvenamosios paskirties sklypą gavęs ir vieniemyje įsikūręs asmuo. Gautame sklype naujakurys statėsi gyvenamąjį namą ir ūkinius pastatus, o aplink sodybą plytėjo jam priklausančios laukai, dirbamoji žemė.

Išėivija - į kitas šalis išsikėlę gyventi kurios nors tautos žmonės, jų bendruomenė.

Diaspora - kitose valstybėse gyvenanti tautos dalis.

Dipukai - politiniai pabėgėliai, Antrojo pasaulinio karo pabaigoje ir jam pasibaigus patekę į Vakarų Europos karo pabėgėlių stovyklas. Šiose stovyklose pabėgėliai anglų kalba vadinti displaced persons (liet. perkeltieji asmenys), lietuviškai – dipukais.

	Litvakai - žydai, kurių protėviai kilę iš buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijos. Pasaulio lietuvių bendruomenė - didžiausia pasaulyje lietuvių vienijanti organizacija, 1958 m. įkurta Niujorke (JAV). Ją sudaro visi lietuviai ir jų šeimų nariai, gyvenantys už Lietuvos Respublikos ribų ir pripažįstantys organizacijos veiklos principus. Holokaustas - masinis ir sistemingas žydų tautos naikinimas Antrojo pasaulinio karo metais. Getas - uždara, saugoma miesto ar gyvenvietės teritorija, į kurią buvo prievarta perkelti žydų tautybės žmonės. Kolaboravimas - įvairių formų ir lygių bendradarbiavimas su okupacine valdžia. Genocidas - sistemingas ir masinis tautinės, etninės, rasinės ar religinės grupės naikinimas. Sovietinės deportacijos - priverstinis gyvenamosios vietos pakeitimas. SSRS vykdydama masinius trėmimus – gyventojų deportaciją – siekė įbauginti visuomenę, pertvarkyti jos struktūrą ir gauti nemokamos darbo jėgos, reikalingos atokiose valstybės teritorijose. Kolektyvizacija - prievartinis žemės ūkių nacionalizavimas ir privataus žemės	
--	--	--

ūkio pertvarkymas į kolūkius (stambius kolektyvinius žemės ūkio vienetus).

Koncentracijos stovykla - stovykla, kurioje buvo kalinami naciams dėl rasės ar politinių pažiūrų neįtikę asmenys. Tokios stovyklos dar vadintos mirties ir masinio žudymo stovyklomis.

GULAG - Sovietų Sąjungos priverstinių darbo stovyklų tinklo valdyba. Gulagais vadintos ir tokio tipo stovyklos bei kalėjimai.

Nacionalizacija -privataus turto pavertimas valstybiniu.

Blatas - socialinė praktika, kai siekiant tam tikro tikslo (pavyzdžiui, karjeros arba įsigyti deficitinių prekių) naudojamosi pažįstamais, draugais, kurie gali priimti sprendimus arba turi prieigą prie prekių ar paslaugų. Ši socialinė praktika buvo viena esminių sovietinių ir posovietinių visuomenių problemų.

Deficitas - ekonomikos būklė, kai prekių ir paslaugų paklausa viršija pasiūlą. Tam tikrų paslaugų, prekių (pavyzdžiui, maisto produktų) rinkoje trūkumas. Deficitas buvo nuolatinė sovietinės ekonomikos ir visuomenės problema.

„Homo sovieticus“ - sovietinis žmogus. Tokio tipo žmogus išsiskiria oportunizmu, atsakomybės stoka, pasyvumu, abejingumu. Šiam apibūdinimui būdingas kritiškas,

pašiepiamas, ironiškas atspalvis, jis kai kada pasitelkiamas mėginant paaiškinti socialines, ekonomines ir politines bėdas, su kuriomis susidūrė posovietinės visuomenės.

Laukinis kapitalizmas - XX a. dešimtojo dešimtmečio pereinamasis Lietuvos istorijos tarpsnis iš planinės į rinkos ekonomiką. Ekonominė ir socialinė būklė, kai galioja nepakankamai profesionaliai parengti įstatymai, kurie turėtų reglamentuoti įvairias ekonomikos ir finansų sritis, užkirsti kelią sukčiavimui, spekuliacijoms ir kitoms visuomenei žalingoms, neteisėtoms ūkinėms veikloms.

Liustracija - teisinė valstybės politikos priemonė, kuria ribojama teisė žlugusio režimo, pripažįstamo neteisėtu, partiniams ir politiniams veikėjams, aukštiems funkcionieriams įsidarbinti valstybės institucijose, dalyvauti aktyvioje politikoje ir valstybės valdyme.

Nomenklatūra - sovietinis elitas. Sovietinėje sistemoje aukštas pozicijas Komunistų partijoje, valstybės valdymo struktūrose, įvairiose valstybės institucijose ir valstybinėse įmonėse bei gamyklose, kolūkiuose ir tarybiniuose ūkiuose užėmę ir privilegijomis naudojęsi asmenys.

Perestroika (pertvarka)

-socialinės, politinės ir ekonominės reformos, įgyvendintos 1985–1991 m., Sovietų Sąjungos vadovu tapus *M. Gorbačioviui*. Pagrindinis tikslas buvo pertvarkyti sovietinę visuomenę ir jos ekonomiką. Į planinę ekonomiką buvo diegiami kai kurie laisvosios rinkos elementai (leista kurti kooperatyvus). Politinių laisvių klausimu radosi daugiau galimybių reikšti kritiką, pasirodė daugiau iki tol draustos informacijos.

„Prichvatizacija“ - žargoninis, pašaipus XX a. dešimtajame dešimtmetyje vykusios neskaidrios ir nesąžiningos privatizacijos pavadinimas. Turima omenyje, kad daug valstybinio turto privačia nuosavybe tapo arba per machinacijas ir sukčiaujant, arba už žymiai mažesnę nei rinkos kainą, arba jį įsigijus ne didelei šalies gyventojų daliai, o geriau informuotai sovietinei nomenklatūrai, valstybinių įmonių savininkams, kolūkių pirmininkams ar biurokratams.

Privatizacija - valstybės nuosavybės perdavimas privatiems subjektams. Siekiant atsisakyti sovietinės planinės ekonomikos sistemos, kurioje turtas

		priklauso valstybei, ir sukurti vakarietiško tipo rinkos ekonomiką Lietuvos visuomenei buvo sudarytos sąlygos įsigyti valstybinio turto: butų, įmonių, gamyklų, ūkinių pastatų ir žemės. 1991 m. Lietuvoje prasidėjo pirmasis privatizacijos etapas – visi šalies piliečiai gavo investicinių čekių, už kuriuos galėjo įsigyti valstybinio turto. Vėliau privatizacija vyko už pinigų.	
--	--	---	--

Rinkos ekonomika - ekonomikos sistema, pagrįsta privačia nuosavybe ir gamintojų bei vartotojų priimamų sprendimų ir veiksmų laisve. Tokioje sistemoje vyrauja konkurencija, kuri yra pagrindinis veiksnys, skatinantis darbo našumą, technologijų vystymąsi, aukštesnę prekių kokybę, prekių ir paslaugų kainų pokyčius, priklausančius nuo paklausos ir pasiūlos pusiausvyros.